

Fransız Şarkiyatçı C. Huart Anadolu Yollarında Neler Yedi?

M. Bülent VARLIK*

Clément Imbault-Huart 1854 yılında Paris'te doğdu. Gençliğinde Arapça öğrendi; genç yaşta Şam'daki Fransız konsoloslukunda görev aldı. Ardından 20 yıl boyunca İstanbul'da tercüman ve konsolos olarak çalıştı. Türkiye'den ayrıldıktan sonra Paris'te öğretim üyeliği yaptı. 1927'de vefat etti.

Türkiye'de bulunduğu süre içinde Anadolu'nun çeşitli yörelerini gezdi. 1891 Mayıs ortasında İstanbul'dan yola çıkan Huart önce gemi ile Mudanya'ya, oradan atlı araba ile Bursa'ya gitti. Daha sonra at sırtında yola devam etti, Bilecik, Söğüt, İnönü, Eskişehir, Kütahya, Çavdarhisar, Afyon, Çay ve Akşehir yoluyla Konya'ya ulaştı. Çok kısa bir süre Konya'da kalan Huart, dönüş yolunda Dinar'a kadar araba ile seyahat etti, oradan İzmir'e kadar olan yolu da trenle tamamladı. Arkadaşı Albert Helbig¹ ile yola koyulan seyyah, bu gezisi ile ilgili notlarını 1897'de yayınladı. Huart, gezi notlarında zaman zaman Anadolu mutfağı ve yollarında yedikleri ile ilgili bilgiler de verdi².

* * *

Sabah Kahvaltısı: Huart ve ekibi, Çavdarhisar'a doğru giderken korkunç bir yağmura yakalanır, ortalık durulduğunda "ıssız bir çeşme başında, Kütahya'dan ge-

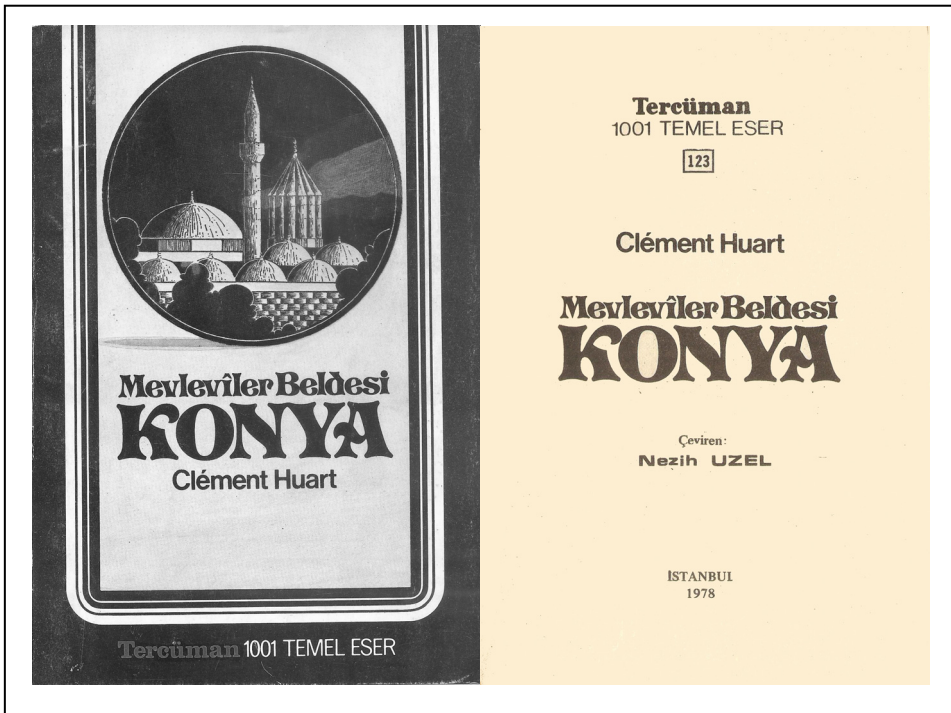
* İktisatçı, mbvarlik@gmail.com

¹ Albert Helbig, 1895'de tamamlanan ve günümüzde Doğan Apartmanı olarak tanınan yapıya bir dönem adını veren Belçika kökenli bir banker ailesine mensuptur. Bkz: C. Meyer-Schlichtermann; *Prusya Elçiliği'nden Doğan Apartmanı'na / İstanbul-Beyoğlu'ndaki Bir Binayla Arsanın 130 Yıllık Tarihi*, İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul-1992, s: 37.

² Bu çalışmada Clément Huart; *Mevleviler Beldesi Konya*, (çev: Nezh Uzel), Tercüman 1001 Eser, No: 123, İstanbul-1978, s: 160 adlı eser kullanılmıştır.

tirdikleri lop yumurta ve soğuk et ile kahvaltı yaparlar (s: 54). Akşehir'e doğru giderken konakladıkları İshaklı'da köylüler gezginlere kahvaltı hazırlar:

Gözünüzün önüne getirin, toprak zeminin örttüğü bir teras, şehrin tek sokağına bakıyor. Her taraftan gelecek rüzgarlara açık. Bir kerevetin üzerinde birkaç yastık, ortada iki ayaklığın üzerine yerleştirilmiş yuvarlak bir tahta, tahtanın ortasında iki üç kalaylı bakır çanak. Üzerleri kapakla örtülmüş, her çanağın içinde kabukları ayrılmış ekmeğin içi ıslağı, yanında birer boynuz kaşık. Ve bu acıip sofranın etrafında garip bir kalabalık. Yolcular, zaptiyeler, seyisler, köyün ileri gelenleri... Kendi kendisini davet etmiş insanlar. Tabii çorba ve yumurta unutulmamış. İşte İshaklı köyünün nefis yemek daveti... (s: 77)

Öğle Yemeği: Yenişehir/Bursa'da muhtemelen öğle vakti bir Ermeni tüccarın evine misafir olur ve "sıcak bir Türk yemeği" yerler (s: 23)³. Bilecik'e doğru giderken muhtemelen yine öğle vakti bir jandarma karakoluna kısa bir süre için misafir olurlar ve orada "lop yumurta" yerler (s: 25). Biraz daha ileride İnönü'ye ulaştıklarında öğle vakti geldiğinden "azık torbalarını açarak çabucak karınlarını doyururlar" (s: 36).

³ Yaklaşık olarak aynı yıllarda Bursa yemekleri ile ilgili olarak bkz: Fatma Fahrünnisa Hanım; *1896 Baharında Bursa/Hüdavendigar Vilayeti'nde Bir Cevelan*, (günümüz Türkçesine uyarlayan: Nezaket Özdemir), Bursa Büyükşehir Belediyesi yay., Bursa-2010, s: 57-58 ve Hüseyin Vassaf; *Bursa Hatırası*, (haz.: Mustafa Kara-Bilal Kemikli), Bursa Büyükşehir Belediyesi yay., Bursa-2010, s: 76-77.

Akşam Yemeği: Huart'ın Anadolu'yu gezdiği sırada Anadolu-Bağdat demiryolu inşasına başlanmıştır. Bu nedenle demiryolu hattında oldukça fazla sayıda yabancı bulunmakta, bu yabancıların ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik olarak yine yabancılar tarafından otel ve lokanta işletilmektedir. Huart seyahatinin daha ilk günlerinde Bilecik'te yabancılar tarafından işletilen bir otel bulur:

Bilecik'te bir Fransız oteli bulduk, şehirde Avrupalılar dolaşıyordu, demiryolu inşaatının uzaklarda olmadığını anladık. ...

Küplü'de lokanta veya aşevi vardı, bu değerli haber bizi yerimizden sıçrattı, bir kere daha Fransız mutfağının tadını alacaktık. Az sonra karanlık bir koridorda bir masaya oturmuş, maydanozlu omlet yiyorduk. O anda duyduğumuz mutluluğu anlamak için Doğu'da bir süre dolaştıktan sonra tertemiz bir masa örtüsü ve pırl pırl tabak çanak, çatal kaşık bulmuş insanlar olmak gerekiyordu. Basit bir çatalın dahi sırasında bir ulu medeniyeti temsil edebileceğini öğreniyorduk. Etrafta şarıldayan sular Avrupa usulü yemeğimize neşe katıyordu. (s: 28-29)⁴

Dönüş yolunda uğradıkları Dinar'da da Maritza adlı bir kadının demiryolu inşasında çalışan Avrupalılar için bir otel açtığını öğrenirler ve akşam yemeklerini burada yerler; Maritza onlara pilav ikram eder (s: 152)⁵.

Huart ve arkadaşları Kütahya yakınlarında bir handa konaklar. Burada yaşananları şöyle anlatır:

Çavdarhisar'da diğer büyük Anadolu köylerinde olduğu gibi bir 'misafirhane' vardı. Yolcular burada barınıyorlardı. 'Misafirhane'lerde genellikle 'çorbacı' tabir edilen bir adam gelenlerin bütün ihtiyaçlarını karşılıyor, yatacak yer ve yiyecek temin ediyordu. Bu 'çorbacı' tabirinin yeniçerilikten kaldığını, yemeğini teminle mükellef 'capitaine' (subay) manasını taşıdığını zannediyorum⁶. Bir yorgan; kaynamış yumurta, haşlanmış tavuk ve ünlü pilavdan ibaret akşam yemeğini hazırlayacak ve sonra da askerin istirahatini temin edecektir. 'Çorbacı' bu misafirperverliğine karşılık hiçbir şey kabul etmez, yaptığı iş dini bir vazifedir. (s: 54-55)

Huart, bu misafirhanede bir gece konaklar, ertesi sabah ayrılarak yoluna devam eder. Gece geç vakit "Gecek" köyüne ulaşırlar. Burada da bir 'misafirhane' bulun-

⁴ XIX. yüzyılın sonunda Bilecik'in sosyal yapısı ile ilgili olarak bkz: Said Öztürk; *Bilecik/Tanzimât Döneminde Bir Anadolu Şehri*, Kitabevi yay., İstanbul-1996, s: 96, 101. Günümüzde Bilecik'in bir mahallesi konumunda olan ve zamanında nüfusunun yarıdan fazlasını Ortodoks Rumların oluşturduğu Küplü'de 1890'larda 13 kahvehane, 2 otel, 6 fırın, 14 değirmen bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz: Vital Cuinet; *La Turquie d'Asie*, c: VII, ISIS yay., İstanbul-2001, s: 135-137.

⁵ Anlaşıldığı kadarı ile demiryollarının Anadolu'ya girişi ile birlikte özellikle yabancılar tarafından işletilen otel ve buna bağlı olarak lokanta sayısında da önemli bir artış olmuştur. Sözgelimi İngiliz Büyükelçiliği'nin ikinci katibi Eliot Ankara ile ilgili bir raporunda "burada pis bir Alman oteli, uygarlığı temsil ediyor" demektedir. Bkz: Bilâl N. Şimşir; *Ankara... Ankara/Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi yay., Ankara-1988, s: 38. Kanımca özellikle Anadolu'daki otel ve lokantaların tarihini yazarken demiryolu unsurunu dikkate almak gerekmektedir.

⁶ Çorbacı deyimini ile ilgili geniş bilgi için bkz: Mehmet Zeki Pakalın; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c: I, 3. baskı, Milli Eğitim Bakanlığı yay., İstanbul-1983, s: 380.

maktadır. “Gecek’in tek saygı eğer insanı Hoca Efendi, haremine haber göndererek ... sahandanda yumurta ve yiyecek bir şeyler hazırlatır. Karınları “aç olduğundan yemek pek nefis” gelir (s: 58).

Gezginlerin şansı her zaman yaver gitmez; bazı akşamlar, biraz da fazla “hassas” davrandıkları için, sözgelimi Afyon’da olduğu gibi aç kalırlar: Geç vakit ulaştıkları Afyon’da kötü bir handa yer bulurlar. Daha sonra, yola çıkarken kendilerine verilen tavsiyeler uyarınca bazı Ermeni tüccarlara geldiklerini bildiren bir not gönderirler, ardından da akşam yemeği hazırlamaları için seyislerine emir verirler ve valiyi ziyaret etmek üzere yola koyulurlar. Ziyarete gittikleri vali kendilerine yemek teklif eder, bu teklifi kabul etmezler ve kaldıkları yere dönerler. Ancak, onları bir sürpriz beklemektedir: Şehri dolaşan seyisler açık dükkan bulamamıştır, bu nedenle akşam yemeği olarak biraz ekmek ile yetinmek zorundadırlar. Bu esnada mektup gönderdikleri Ermeni tüccarların adamları hana gelerek kendilerini yemeğe çağırır, ancak valinin davetini reddettikleri için bu daveti de reddetmek zorunda kalırlar. “Çoktan şanslarına küsmüşlerdir” ve geceyi yarı aç-yarı tok geçirirler (s: 64-65)!

İçecekler: Huart ve arkadaşlarının Anadolu yollarında içtikleri arasında “çay” ilk sırada bulunmaktadır. Bursa yakınlarında öğle yemeğinden sonra çay içerler (s: 25). Eskişehir’den ayrıldıktan sonra Kütahya yolunda yağmurdan korunmak için sığındıkları bir ağacın altında da ateş yakar ve çay “pişirirler” (s: 46). Kütahya yakınlarında konakladıkları bir handa bulunan semaverden de yararlanırlar (s: 47).

Çavdarhisar yakınlarında konakladıkları bir köyde ise yemekten sonra kahve içerler (s: 59). Dinar yolu üzerinde Alpaslan köyünde kahve içmek için mola verirler (s: 149). Biraz ilerideki Akçaköy’de de köylüler kahve ikram etmek isterler ancak vakit darlığı nedeniyle bekleyemez ve yola devam ederler (s: 150).

Konya’ya gittiği zaman Mevlana’nın türbesini ziyaret eder; burada, dervişler Huart’a şekerli bir içecek sunar (s: 128).

Huart, Konya’da içtiği “su” hakkında da bilgi verir. Sadrettin Konevi türbesinin yanında küçük bir camiye rastlar. Gerisini şöyle anlatır:

... Küçük camide sükunet ve ferahlık vardı. Büyük küplerin içinde Meram⁷ suları saklanmıştı. Bu su, durdukça güzelleşiyordu, üç hafta ve bir ay testide kalmış suları ayrı ayrı içtik, dinlenmiş su gerçekten çok duru ve tertemiz bir hale gelmişti. Kaynaktan çıktığı zaman ihtiva ettiği kalker dibe çökmüştü. (s: 113)

Bu geleneksel içeceklerin dışında fırsat buldukça farklı içecekleri yudumlamaktan da geri kalmazlar. Huart, söz gelimi, at sırtında Kestel köyüne doğru giderken Zohrab çiftliğinde kısa bir mola verir ve güç kazanmak için bir kadeh sulu rakı içer (s: 22)! Dinar’da da adalardan gelmiş şarap içerler (s: 152).

Tatlılar: Bilecik yakınlarında Küplü’de bir Ermeni’nin konduğu olurlar ve adetler gereği kendilerine ikram edilen bir kaşık reçeli yiyip üzerine bir bardak soğuk su içerler (s: 28).

⁷ Meram, Konya’nın suları ile ünlü sayfiyesidir.

Afyon'da fazla "hassas" davrandıkları için aç geçirdikleri bir geceden sonra ertesi gün kaleye çıkarlar, geri döndüklerinde bir önceki gün haber gönderdikleri Ermeni tüccarlar kendilerini yakalar. Huart gerisini şöyle anlatır:

Şehre iner inmez [Ermeni tüccarlar] bizi yakaladılar; akşam davetlerini kabul etmediğimiz saygıdeğer Ermeniler hiç olmazsa geçerken uğrayıp bir kaşık tatlı yememizi teklif ediyorlardı. Bölgeye has bir ikram şekliydi bu. Uzatılan çanak-tan bir kaşık reçel alıyor ve üzerine bir bardak su içiyordunuz. Razı olduk. (s: 67)⁸

Eskişehir'de Mevlevi tekkesinde postnişini ziyaret ettiklerinde Ramazan bayramı olduğu için kendilerine ikram edilen şekerlemeleri afiyetle yerler (s: 39). Sarayönü yakınlarındaki Ladik'e⁹ ulaştıklarında karakolun önünde oturan birkaç kişi seyyahlara "bir cins kayısı marmeladı" ikram eder. Bu ikram seyyahların hoşuna gider (s: 86).

Meyveler: Huart'ın verdiği bilgiye göre; "Kütahya'[y]a has özel bir erik yetişmektedir. Hekimlikte kullanıldığı için 'hekimane' adı ile anılan bu eriğin hususiyetleri vardır: Taze yendiği zaman bağırsakları temizler, kuru yenirse tersine kabızlık verir" (s: 53). Konya'daki çalışmalarını tamamlayıp dönüş yolculuğuna başladıklarında Afyon yakınlarında bulunan Çay'da bir sepet kiraz yerler ve kahvaltı yaparlar (s: 148).

* * *

Huart, XIX. yüzyılın sonunda Anadolu'nun bir bölümünü gezerken dolaylı da olsa mutfak kültürüne ilişkin bazı bilgiler vermektedir. Aktarılan bilgiler arasında belki de en önemlisi, demiryolu hatları boyunca yabancılar tarafından açılan otel ve lokanta üzerine olanlardır. Anlatılanlar, özellikle "kültür emperyalizmi"nin şimdiye değin üzerinde hiç durulmayan bir boyutunu sergilemektedir.

Neyse, Huart ve ekibi kısa bir süre için de olsa Anadolu'yu gezmiş-dolaşmış, yediklerini-içtiklerini bize aktarmış.

Ne diyelim, afiyet olsun!

Kaynakça

- Cuinet, Vital (2001). *La Turquie d'Asie*, c: VII, ISIS Yayınları., İstanbul.
- Fatma Fahrünisa Hanım (2010). *1896 Baharında Bursa/Hüdavendigâr Vilayeti'nde Bir Cevelan*, (günümüz Türkçesine uyarlayan: Nezaket Özdemir), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa.
- Huart, Clément (1978). *Mevleviler Beldesi Konya*, (çev: Nezih Uzel), Tercüman 1001 Eser, No: 123, İstanbul.
- Hüseyin Vassaf (2010). *Bursa Hatırası*, (haz.: Mustafa Kara-Bilal Kemikli), Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa.
- Meyer-Schlichtermann C. (1992). *Prusya Elçiliği'nden Doğan Apartmanı'na/İstanbul-Beyoğlu'ndaki Bir Binayla Arsamın 130 Yıllık Tarihi*, İstanbul Kitaplığı Yayınları., İstanbul.

⁸ Misafire reçel ikram etme adeti, sözgelimi 1960'larda Aydın'da olduğu gibi, çok yakın zamanlara kadar devam etmiştir. Bu, belki de "tatlı yiyelim, tatlı konuşalım" anlayışının bir ifadesidir.

⁹ Halı ve kilimleri ile tanınan bu beldeyi Samsun'a bağlı Ladik ilçesi ile karıştırmamak gerekir.

- Öztürk, Said (1996). *Bilecik/Tanzimât Döneminde Bir Anadolu Şehri*, Kitabevi Yayınları., İstanbul.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c: I, 3. baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları., İstanbul.
- Şimşir, Bilâl N. (1988). *Ankara... Ankara/Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Özet: Fransız şarkiyatçı C. Huart, 1891 yılında İstanbul'dan Konya'ya tarihi eserleri görmek amacıyla bir gezi düzenler. Yazar, satır aralarında bu gezi sırasında yedikleri hakkında da bilgi vermektedir. Bu bilgiler, XIX. yüzyılın sonlarındaki Anadolu mutfak kültürüne de ışık tutmaktadır.

Anahtar Sözcükler: C. Huart, Anadolu mutfağı, demiryolu otel ve lokantaları

What Did French Orientalist C. Huart Eat in Anatolia?

Abstract: French Orientalist C. Huart travels from Istanbul to Konya to visit historical monuments of the city in 1891. Besides what he sees, the author, between the lines, also informs his readers of what he has eaten through the travel. The information provided by C. Huart sheds light on the culinary culture of 19th-century Anatolia.

Key words: C. Huart, Anatolian culinary culture, railway hotels and restaurants